

POSTANOWIENIE

26 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Kamil Zaradkiewicz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 26 kwietnia 2024 r. w Warszawie
zażalenia T. O. i J. O.

na wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z 2 marca 2023 r., I ACa 1587/22,

w sprawie z powództwa T. O. i J. O.

przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.

o zapłatę i ustalenie,

**uchyla zaskarżony wyrok w pkt. 1 i w tej części przekazuje
sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego
rozpoznania pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym sprawę.**

[SOP]

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 2 marca 2023 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, w sprawie z powództwa T. O. i J. O. przeciwko Bankowi S.A. w W. o zapłatę i ustalenie, na skutek apelacji pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w Legnicy z 18 maja 2022 r. uchylił zaskarżony wyrok w punktach II i IV i sprawę w tym zakresie przekazał Sądowi Okręgowemu w Legnicy do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach

postępowania apelacyjnego (pkt 1.), oddalił apelację pozwanej w pozostałym zakresie (pkt 2.).

Pozwem z 15 listopada 2021 r. powodowie wnieśli o orzeczenie, że zawarta przez nich z pozwaną umowa kredytu indeksowanego kursem CHF jest nieważna oraz o zasądzenie od pozwanej na rzecz powodów solidarnie kwoty 74 862,16 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi w sposób opisany w pozwie. Ponadto, powodowie wnieśli o zasądzenie na swoją rzecz od pozwanej kosztów procesu według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego w kwocie 6642 zł oraz kosztów opłaty skarbowej od pełnomocnictwa w wysokości 34 zł.

W ocenie powodów umowa jest nieważna, albowiem zawiera niedozwolone klauzule umowne, których usunięcie powoduje niemożność wykonania umowy. Kwota, której zasądzenia na swoją rzecz domagają się powodowie, stanowi sumę dokonanych przez nich na rzecz pozwanej spłat do dnia 21 października 2021 r.

W odpowiedzi na pozew pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie od powodów na swoją rzecz zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych oraz kosztów opłaty skarbowej od pełnomocnictwa. Pozwana podniosła, że indeksacja była zgodna z wolą obu stron a w jej ocenie faktyczną przyczyną pozwu jest realny spadek wartości złotówki w stosunku do franka szwajcarskiego. Pozwana wskazała również, że nie ma wpływu na kursy walut, a powodowie zostali poinformowani o ryzyku kursowym. Ponadto, stosowany przez pozwaną kurs był kursem rynkowym.

Wyrokiem z 18 maja 2022 r. Sąd Okręgowy w Legnicy ustalił, że umowa kredytu zawarta pomiędzy powodami a pozwaną jest nieważna (pkt 1.), zasądził od pozwanej na rzecz powodów solidarnie kwotę 74 862,16 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi w sposób wskazany w wyroku (pkt 2.), oddalił dalej idące powództwo w zakresie odsetek (pkt 3.), zasądził od pozwanej na rzecz powodów solidarnie kwotę 6 434 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, w tym kwotę 5400 zł tytułem kosztów zastępstwa prawnego wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie za czas od dnia uprawomocnienia się orzeczenia do dnia zapłaty.

Pozwana wniosła apelację od wskazanego wyżej wyroku, zaskarżając go w części, tj. w zakresie punktów 1, 2 i 4. W apelacji pozwana sformułowała zarzuty naruszenia przepisów postępowania (m.in. art. 232 zd. pierwsze k.p.c.; art. 233 § 1 k.p.c.; art. 227 w zw. z art. 235² § 1 pkt 2 w zw. z art. 278 § 1 w zw. z art. 232 zd. pierwsze k.p.c.), jak i naruszenia przepisów prawa materialnego (m.in. art. 189 k.p.c.; art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385¹ § 3 k.c.; art. 385² w zw. z art. 385¹ § 1 k.c.; art. 56 k.c.; art. 65 k.c.; art. 353¹ w zw. z art. 58 k.c.; art. 405 w zw. z art. 410 § 2 oraz art. 409 k.c.).

W oparciu o sformułowane w apelacji zarzuty pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w całości, zasądzenie od powodów na rzecz pozwanej kosztów procesu za postępowanie przed Sądem I instancji oraz za postępowanie przed Sądem II instancji, w tym opłaty skarbowej od pełnomocnictwa oraz kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania właściwemu Sądowi I instancji z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Na skutek rozpoznania apelacji pozwanej Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uchylił wyrok Sądu Okręgowego w Legnicy z 18 maja 2022 r. w punktach 2. i 4. i sprawę w tym zakresie przekazał Sądowi Okręgowemu w Legnicy do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd II instancji podzielił stanowisko Sądu I instancji, zgodnie z którym umowa kredytu zawarta przez powodów z pozwaną zawierała postanowienia abuzywne, których wyeliminowanie z umowy prowadzi do stwierdzenia jej nieważności.

Sąd *ad quem*, w przeciwieństwie do Sądu *a quo*, uznał natomiast, że samo stwierdzenie, iż umowa kredytu zawarta przez strony postępowania jest nieważna, nie oznacza jeszcze, że powodom przysługuje w stosunku do pozwanej roszczenie o zapłatę tytułem zwrotu wszystkich dokonanych przez nich na rzecz pozwanej wpłat w wykonaniu umowy kredytu. Sąd II instancji zwrócił uwagę, że podstawą prawną roszczenia powodów są przepisy o nienależnym świadczeniu. Zgodnie

z art. 410 § 1 k.c. przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego, co w ocenie Sądu II instancji oznacza, że w przypadku roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia muszą być spełnione wszelkie przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia, a więc musi istnieć zarówno wzbogacenie jak i zubożenie, przy czym należy uznać, że zubożenie jak i wzbogacenie muszą istnieć zarówno w chwili spełniania nienależnego świadczenia jak i utrzymywać się później, ponieważ co do zasady można żądać zwrotu jedynie aktualnego wzbogacenia.

W ocenie Sądu II instancji, w niniejszej sprawie niezbędne jest ustalenie, czy po stronie powodów istnieje wartość, o którą są oni kosztem pozwanej zubożeni (a pozwana wzbogacona), a która miałaby podlegać zwrotowi. Sąd *a quo* wskazaną wyżej kwestią w ogóle się nie zajmował z uwagi na przyjęcie założenia, że nieważność umowy samoistnie generowała obowiązek zwrotu świadczenia spełnionego przez powodów na rzecz pozwanej jako świadczenia nienależnego. W konsekwencji powyższego Sąd II instancji stwierdził, że nie doszło przed Sądem I instancji do rozpoznania istoty sprawy, co uzasadniało uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie punktów 2. i 4. oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

Zażalenie na wyrok Sądu II instancji z 2 marca 2023 r. wnieśli powodowie, zaskarżając go w części, tj. w zakresie uchylającym wyrok Sądu I instancji i przekazującym temu Sądowi sprawę do ponownego rozpoznania z pozostawieniem Sądowi *a quo* rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego. W swoim zażaleniu powodowie zarzucili zaskarżonemu wyrokowi naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. i wnieśli o uchylenie wyroku Sądu II instancji w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania apelacji z pozostawieniem mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zażaleniowego.

W odpowiedzi na zażalenie pozwana wniosła o jego oddalenie oraz zasądzenie od powodów na swoją rzecz zwrotu kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu zażaleniowym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie jest uzasadnione.

Zażalenie na orzeczenie kasatoryjne sądu drugiej instancji służy przeprowadzeniu kontroli procesowych podstaw wydania przez ten sąd wyroku kasatoryjnego zamiast – co w postępowaniu cywilnym przed sądami powszechnymi jest zasadą – merytorycznego zakończenia sprawy. To ostatnie oznacza, że w razie uwzględnienia apelacji sąd drugiej instancji z reguły zmienia – zgodnie z art. 386 § 1 k.p.c. – zaskarżony wyrok i orzeka co do istoty sprawy (zob. przede wszystkim uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasadę prawną – z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07). Sąd drugiej instancji ma przede wszystkim obowiązek z urzędu raz jeszcze dokonać subsumpcji ustalonego stanu faktycznego pod mające zastosowanie w sprawie przepisy prawa materialnego.

Przedmiotem oceny Sądu Najwyższego w tym postępowaniu jest ewentualny błąd sądu odwoławczego przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej jako odpowiadającej, powołanej przez ten sąd, podstawie orzeczenia kasatoryjnego (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12). Przedmiotem badania Sądu Najwyższego jest istnienie formalnych, procesowych podstaw wydania przez sąd odwoławczy wyroku kasatoryjnego, a nie reformatoryjnego. Środek odwoławczy unormowany w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., przy swojej specyfice, pozostaje zażaleniem, więc środkiem, przy użyciu którego rozstrzygane są kwestie procesowe, a nie materialnoprawne. Poza zakresem kontroli w tym trybie pozostaje zatem prawidłowość stanowiska sądu odwoławczego co do *meritum*. W związku z tak określoną funkcją Sądu Najwyższego zażalenie powinno skupiać się na argumentach prawnych mających przekonać o naruszeniu art. 386 § 4 k.p.c., a nie na kwestionowaniu merytorycznych podstaw orzeczenia.

Dopuszczenie takiej kontroli oznaczałoby przyzwolenie, by zażalenie to stanowiło w istocie substytut skargi kasacyjnej, której przesłanki są odmienne i unormowane samodzielnie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12).

Okoliczności te przemawiają za wąskim określeniem granic kognicji Sądu Najwyższego rozpoznającego zażalenie w trybie art. 394¹ § 1¹ k.p.c.

W konsekwencji, w razie nieuwzględnienia zażalenia następuje jego oddalenie, zaś w przypadku uwzględnienia Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie (wyrok albo postanowienie co do istoty sprawy). W pierwszej sytuacji sprawa zostaje po raz kolejny rozpoznana przez sąd pierwszej instancji, w drugiej zaś sąd drugiej instancji ponownie rozpoznaje apelację.

Ustawodawca dopuścił zażalenie do Sądu Najwyższego na kasatoryjne orzeczenia sądu drugiej instancji z uwagi na konieczność weryfikacji, czy kompetencja sądu odwoławczego wydawania rozstrzygnięć kasatoryjnych nie jest nadużywana (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 25 października 2012 r., I CZ 135/12). Zażalenie służy w takim przypadku kontroli prawidłowości wyboru przez sąd drugiej instancji orzeczenia kasatoryjnego – sprawdzeniu wystąpienia w danym przypadku podstawy do wydania takiego orzeczenia, co wynika wprost z art. 386 § 4 k.p.c. (zob. zamiast wielu postanowienie Sądu Najwyższego z 25 października 2012 r., I CZ 144/12).

W postępowaniu toczącym się przed Sądem Najwyższym na skutek zażalenia złożonego na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. na orzeczenie kasatoryjne Sąd Najwyższy bada wyłącznie to, czy wystąpiły wskazane przez sąd drugiej instancji przesłanki uchylenia zaskarżonego wyroku. Określonymi w k.p.c. przesłankami tymi są: 1) nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji, 2) nierozpoznanie przez ten sąd istoty sprawy oraz 3) sytuacja, gdy wydanie wyroku przez sąd drugiej instancji wymagałoby przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

W niniejszej sprawie Sąd II instancji uchylił zaskarżone orzeczenie, wskazując, że Sąd *a quo* nie rozpoznał istoty sprawy.

W przyjętym w prawodawstwie polskim modelu tzw. apelacji pełnej rola sądu drugiej instancji nie ogranicza się wyłącznie do kontroli zaskarżonego rozstrzygnięcia, ale obejmuje także powinność merytorycznego rozpoznania sprawy, uwzględniając własne ustalenia faktyczne, poczynione na podstawie zarówno materiału zebranego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jak też w postępowaniu apelacyjnym. Wynika to z faktu, iż celem postępowania

apelacyjnego jest – w ramach kontroli instancyjnej – ponowne i wszechstronne merytoryczne rozpoznanie sprawy.

Pojęcie istoty sprawy odnosi się do jej aspektu materialnego, zaś nierozpoznanie tak rozumianej istoty ma miejsce wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zamiast wielu zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 1 marca 2023 r., III CZ 285/22).

Sytuacja taka ma miejsce, jeżeli sąd rozstrzygnął o żądaniu powoda na innej podstawie faktycznej i prawnej niż zgłoszona w pozwie, nie rozważył wszystkich zarzutów pozwanego dotyczących kwestii faktycznych czy prawnych rzutujących na zasadność roszczenia będącego przedmiotem sprawy. Innymi słowy, nierozpoznanie istoty sprawy polega na zaniechaniu zbadania materialnej podstawy żądania pozwu, tj. niewyjaśnieniu i pozostawieniu poza oceną okoliczności faktycznych, stanowiących przesłanki zastosowania normy prawa materialnego, będącej podstawą roszczenia.

Oceny tego, czy sąd pierwszej instancji rozpoznał istotę sprawy, dokonuje się na podstawie analizy żądań pozwu i przepisów prawa materialnego stanowiących podstawę rozstrzygnięcia, nie zaś na podstawie ewentualnych wad postępowania wyjaśniającego. Niewyjaśnienie okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy nie jest równoznaczne z nierozpoznanie jej istoty (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 23 listopada 2012 r., I CZ 152/12).

W niniejszej sprawie brak jest podstaw do przyjęcia, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy. Sąd *a quo* rozpoznał oba żądania zgłoszone w pozwie, poczynił stosowne ustalenia faktyczne, nie wychodząc poza ramy stanu faktycznego określone przez powodów, a także wyjaśnił, na podstawie jakich przepisów uwzględnił powództwo, czemu dał wyraz w uzasadnieniu swojego wyroku.

O nierozpoznanie istoty sprawy nie może świadczyć to, że Sąd II instancji uznał, że samo stwierdzenie nieważności umowy kredytu nie oznacza jeszcze, że

powodom przysługuje w stosunku do pozwanej roszczenie o zapłatę z tytułu zwrotu wszystkich dokonanych przez nich na rzecz pozwanej wpłat. Sąd I instancji rozpoznał przedmiotowe roszczenie o zapłatę, przyjmując określoną wykładnię przepisów o nienależnym świadczeniu, zgodnie z którą już samo spełnienie nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. Wykładnia, na której oparł się Sąd I instancji, jest prezentowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Tytułem przykładu można przytoczyć wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2021 r., IV CSKP 49/21, w uzasadnieniu którego wskazano, że ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia, gdyż sam fakt spełnienia go uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim przypadku nie zachodzi już potrzeba badania w procesie, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz której świadczone (*accipiens*), oraz czy majątek świadczącego (*solvens*) uległ zmniejszeniu. Uzyskanie nienależnego świadczenia samoistnie wypełnia przesłankę powstania wzbogacenia, a spełnienie tego świadczenia przesłankę zubożenia.

W niniejszej sprawie Sąd II instancji opowiedział się za inną wykładnią tych przepisów, do czego Sąd ten miał prawo. Przyjęcie przez Sąd *ad quem* innej niż Sąd *a quo* wykładni przepisów stanowiących podstawę prawną sformułowanego w pozwie roszczenia o zapłatę nie powoduje jednak, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy. Jak wskazano powyżej, istota sprawy została bowiem przez Sąd *a quo* rozpoznana.

Sąd II instancji, nie dzieląc wykładni przepisów prawa materialnego dokonanej przez Sąd I instancji, władny jest samodzielnie rozstrzygnąć o roszczeniu pieniężnym dochodzonym przez powodów przyjmując za punkt wyjścia taką wykładnię przepisów o nienależnym świadczeniu, jaką Sąd II instancji uznaje za właściwą. Z uwagi na charakter środka zaskarżenia określonego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. Sąd Najwyższy nie jest natomiast uprawniony do dokonania oceny wykładni tych przepisów dokonanej przez Sąd II instancji w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku.

Jeśli Sąd II instancji prezentuje inny pogląd na sposób, w jaki należało wyłożyć i zastosować prawo materialne, to władny jest we własnym zakresie odmiennie ocenić zasadność roszczenia zgłoszonego przez powodów, ewentualnie uzupełnić postępowanie dowodowe (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z 25 kwietnia 2014 r. II CZ 117/13; z 1 marca 2023 r., III CZ 285/22).

Sąd drugiej instancji dysponuje kompetencją do prowadzenia postępowania rozpoznawczego, tak w aspekcie gromadzenia materiału procesowego, jak i oceny prawnej, w zasadzie na równi z sądem pierwszej instancji (zob. art. 381-383 k.p.c.). Również ewentualne niebezpieczeństwo ograniczenia merytorycznego rozpoznania sprawy do jednej instancji, a w konsekwencji naruszenia konstytucyjnego modelu dwuinstancyjności postępowania, może być brane pod uwagę jedynie wyjątkowo i w zasadzie wynika z przesłanek wydania orzeczenia kasatoryjnego na podstawie art. 386 § 4 k.p.c.

Z tych względów na podstawie art. 394¹ § 1¹ i 3 k.p.c. w zw. z art. 398¹⁵ § 1 zd. pierwsze k.p.c. orzeczono jak w sentencji, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 zd. Pierwsze w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.).

[SOP]

[ms]